

Հարիսա ԵԳԱՆՅԱՆ

ՄԵԾ ՄԵՊԱՍՍԱՐԻ ՕՋԱԽ-ԶՈՀԱՆՄԱՆՆԵՐ

Մեծ Սեպասարի՝ մ.թ.ա. XXVIII-XXVI դդ. թվագրվող նյութերի մեջ կան շրջանաձև բացվածք ունեցող նստուկով կամ առանց նստուկի, անոթաձև կավե իրեր: Գտածոները թեև բեկորային են, սակայն շուրթից նստուկ պահպանվածությունը թույլ է տվել վերականգնել իրերի նախնական ձևը:

Առաջինը պատրաստված է դարչնագույն կավից, մակերեսն անհարթ է (բերանի տրամ.՝ 8սմ, բարձր.՝ 3, 4սմ, նստուկի տրամ.՝ 7, 5սմ, նստուկի բացվածքը՝ 4սմ), կողերը շուրթից կտրուկ թեքությամբ իջնում են մինչև իրանի կեսը, այնուհետև՝ ուղիղ՝ մինչև նստուկի բացվածքը (տախտակ I, նկ. 1): Շուրթի վրա կրակի հետքեր են:

2006թ. նույն՝ D-3 քառակուսուց գտնվեց դարչնագույն ավազախառն կավից գլանաձև, անհարթ մակերեսով, շուրթը քիչ դուրս ճկված, իրանի ստորին մասը սեղմված, կողի վրա կրակի հետքերով մեկ այլ օրինակ: Քիչ թեքությամբ կողերն իրանի կեսից ուղիղ իջնում են դեպի նստուկ՝ ձևավորելով շրջանաձև բացվածքը (բարձր.՝ 4, 1սմ, բերանի տրամ.՝ 12, 3սմ, նստուկի տրամ.՝ 8, 7սմ, նստուկի բացվածքը՝ 5սմ): Կողի հաստությունը նստուկի մասում՝ 2-2, 5սմ): Կողերի անհամաչափությունից նստուկի բացվածքի շրջանը փոքր-ինչ անկանոն է: Իրի վրա կրակի հետքեր չկան (տախտակ I, նկ. 2):

2008թ. G-3 քառակուսուց գտնված նստուկին բացվածքով իրը (բարձր. 3, 5սմ, բերանի տրամ.՝ 12սմ, նստուկի տրամ.՝ 7, 5սմ, անցքի տրամ.՝ 2, 5-2, 8սմ) դեղնակարմրավուն կավից է, հաստ կողերով, կլորավուն շուրթից կտրուկ թեքումով իջնում է դեպի նստուկը՝ ձևավորելով փոքր, անկանոն շրջանաձև բացվածքը: Իրի վրա կրակի հետքեր չկան (տախտակ I, նկ. 3):

2011թ. G-1 քառակուսուց գտնված ձագարաձև իրանով, զանգվածեղ պատերով, տափակ նստուկով օրինակը վարդագույն, ավազախառն կավից է: Կողերը շրթեզրից մոտ 45 աստիճան թեքությամբ իջնում են դեպի նստուկը՝ ձևավորելով փոքր բացվածքը (բերանի տրամ. 14, 5սմ, նստուկինը՝ 7, 5սմ, նստուկի բացվածքը՝ 2, 6սմ, բարձր. 5, 5սմ): Իրի վրա կրակի հետքեր են (տախտակ I, նկ. 4):

Նույն քառակուսուց գտնվեց մեկ այլ տարբերակ, որը պատրաստված է դարչնագույն, ավազախառն կավից, տափակ և լայն, շուրթն ուղիղ է, կողերն անհամաչափ են, մակերեսը՝ խորդուբորդ (բարձր.՝ 5, 5սմ, բերանի տրամ.՝ 11սմ, նստուկի տրամ. 9,5սմ, նստուկի բացվածքի տրամ.՝ 6սմ): Նստուկին կրակի հետքեր են (տախտակ I, նկ. 5):

2012թ. K-3 քառակուսուց գտնվածը պատրաստված է դարչնագույն, ավազախառն կավից, տափակ է և լայն, կողերն անհամաչափ են, մակերեսը՝ անհարթ: Մոտ 1, 5սմ լայնությամբ, ուղիղ կտրված շուրթից աստիճանական թեքությամբ իջնելով՝ հասակի մոտ կողերի հաստությունը դառնում է 2, 8-3սմ (բարձր.՝ 7սմ,

բերանի տրամ.՝ 18, 5սմ, նստուկի տրամ. 16սմ, նստուկի բացվածքի տրամ.՝ 10,5սմ): Իրի վրա կրակի հետքեր չկան (տախտակ I, նկ. 6):

Վերջին օրինակը գտնվեց 2008 F-3 քառակուսուց, պատրաստված է կարմրանարնջագույն, ավազախառն կավից: Շուրթից դեպի նստուկ աստիճանաբար նեղանալով՝ ձևավորվել է նստուկի բացվածքը: Իրը թեք կողերով թասի է նման: Աստառի վրա՝ կլորավուն եզրով ավարտվող շուրթի տակով, անցնում է վերադիր լայն գալար (հաստ.՝ 1, 3սմ): Կողերն անհամաչափ են, մակերեսը ճաքճքված է (շուրթի լայն. 0,5սմ, իսկ հաստակի մոտ՝ 0,3սմ: Բերանի տրամ.՝ 12,5սմ, հաստակինը՝ 6, 5սմ, բարձր.՝ 4, 3սմ): Իրի վրա կրակի հետքեր չկան (տախտակ I, նկ. 7):

Սերկայացված բոլոր օրինակները ձեռածեփ են, իրարից տարբերվում են ոչ միայն բերանի բացվածով, բարձրությամբ և կողերի հաստությամբ, այլ նաև նստուկներին արված բացվածքի չափով: Տարբեր են կողերի թեքությունները և դեպի նստուկ անցումները: Այդուհանդերձ, ընդհանուր է մի բան. Կա՛մ նստուկ չունեն (տախտակ 1, նկ. 6, 7), կա՛մ նստուկի կենտրոնում շրջանաձև բացվածք է արված: Բոլոր օրինակներն անգարդ են, բացի մեկից, որի աստառին վերադիր, հորիզոնական գալար է (տախտակ 1, նկ. 7): Մեծ Մեպասարի այս գտածոներն աղերսներ ունեն և՛ հենակների, և՛ օջախների հետ:

Քուռարաքսյան մշակույթի հուշարձաններից հայտնի են կավից շրջանաձև իրեր, որոնք գիտական գրականության մեջ ընդունված են տակդիրներ, նաև «շրջանակաձև տափակ մասսիվ հենակներ»¹: Մեծ Մեպասարի գտածոների նմանակը Էրզրումի թանգարանի նյութերում է, և ըստ կատալոգի լուսանկարի՝ իրը ծառայել է տակդիր, թեև պարզ չէ, նստուկ ունի, թե ոչ²:

Շրջանաձև հենակներ հայտնի են Արևիկից³, Մոխրաբլուրից⁴, Շիրակավանից⁵, թոչնագարդ տարբերակները՝ Շենգավիթից⁶ և Սև բլուրից (Ղարա-թափա)⁷, հատած կոնի ձև ունեցող հենակներ՝ Ագարակից⁸: Հայաստանի հնավայրերից գտնված շրջանաձև հենակները թվագրվում են մ.թ.ա. III հազ. II կեսով: Վրաստանում գրանաձև և կոնաձև հենակները հանդիպում են մ.թ.ա. IV-III հազարամյակներում Կիկեթի, Դիդուրե, Աբելիա (մ.թ.ա. IV հազ.), Ցիխիագորա B I (մ.թ.ա. III հազ. II կես) բնակավայրերում, իսկ Անատոլիայում և Իրանում՝ մ.թ.ա. III հազարամյակում (Պուլուր, Յանիք - թեփե)⁹:

¹ Խանգաղյան Է., Հայկական լեռնաշխարհի մշակույթը մ.թ.ա. III հազարամյակում, Եր., 1967, էջ 65:

² http://www.pbase.com/dosseman/erzurum_museum.

³ Ханзадян Э. Раннебронзовое поселение близ с. Аревик, СА, 1969, № 4, стр. 164, рис. 5.

⁴ Խանգաղյան Է., Հայկական լեռնաշխարհի մշակույթը..., աղ. XV:

⁵ Թորոսյան Ռ., Խնկիկյան Օ., Պետրոսյան Լ., Հին Շիրակավան (1977-1981թթ. պեղումների արդյունքները), Եր., 2002, էջ 8:

⁶ Խանգաղյան Է., Հայկական լեռնաշխարհի մշակույթը..., էջ 66, նկ. 17:

⁷ Նույն տեղում, էջ 65-66, նկ. 17/ աջից: Թումանյան Բ., Ագարակ I, Վաղբրոնգիդարյան բնակավայրը (2001-2008թթ.), Եր., 2012, էջ 49:

⁸ Թումանյան Բ., նշվ. աշխ., էջ 49, աղ. XII/3, 4:

⁹ Шаншавили Н. Происхождение и функции очажных подставок Куро – аракс – ской культуры, Археология, этнология и фольклористика Кавказа, Ер., 2003 стр. 58.

Հայտնի են նաև անոթի տեսք ունեցող հենակներ, Է. Խանգաղյանի բնորոշմամբ՝ «օջախիկ-պատվանդաններ», որոնք հիմնականում գտնվել են այլ անոթների տակ դրված¹⁰: Ձեռածեփ, շուրթից մոտ 45 աստիճան դուրս թեքված լայն պսակով, տափակ և լայն նստուկով պատվանդաններ հայտնի են Էլառ-Դարանիից¹¹, Շենգավիթից¹², Շրեշ-բուրից, Բջնիից¹³, Լճաշենից¹⁴, Գառնիից¹⁵, Սևանի ավազանից¹⁶, Քոսի-Ճոթերից¹⁷, Ագարակից¹⁸, Մեծ Մեպասարից: Հայտնի բոլոր տարբերակները, նախշագարդ կամ առանց գարդի, սև, փայլեցված արտաքին ունեն, կիսագնդաձև կամ երկթեք խուլ ունկեր¹⁹, նստուկները փակ են կամ բաց²⁰:

Օջախների տարատեսակ հենակ-պատվանդանները տարածված են Հայկական լեռնաշխարհի, Փոքր Ասիայի և Սիրիայի վաղ բրոնզիդարյան հուշարձաններում:

Ինչպես Անդրկովկասում, այնպես էլ հարևան երկրներում պատվանդաններ գտնվել են և՛ դամբարաններում, և՛ կացարաններում, որը վկայում է վերջիններիս նաև կենցաղում օգտագործելու մասին: Ենթադրվում է, որ ծիսակատարությունների ժամանակ՝ անուշահոտություններ ծխեցնելիս, սրանք դրել են սրբազան կրակի վրա՝ իբրև պատվանդան այլ անոթների և առարկաների համար²¹:

Հիշյալ իրերին կարող են գուգաղիք լինել նաև Մեծ Մեպասարում բացված օջախները, որոնցից մեկը նստուկը կոտրած անոթ է՝ դրված հատակի մեջ, շուրթը դեպի հողը²², մեջը վառված ճյուղեր: Մյուսը ձևավորվել է բերանքսիվայր դրված կարասի շուրթից իրան հատվածը կավի հաստ շերտով ծեփելով: Հայաստանի հա-

¹⁰ Խանգաղյան Է., Էլառ-Դարանի, Եր., 1979, էջ 27-28, 37-39, 48, նկ. 23/1 :

¹¹ Նույն տեղում, նկ. 23/1, 24, տախտ. IX/1:

¹² Մարդարյան Ս., Նախնադարյան հասարակությունը Հայաստանում, Եր., 1967, էջ 189, աղ. LXII/1; Խանգաղյան Է., Հայկական լեռնաշխարհի մշակույթը..., աղ. XVIII:

¹³ Խանգաղյան Է., Հայկական լեռնաշխարհի մշակույթը..., աղ. XVIII:

¹⁴ Петросян Л. Древнейшие подставки из Лчашена//Археология, этнология и фольклористика Кавказа, Эчмиадзин, 2003, с. 77.

¹⁵ Խանգաղյան Է., Գառնի IV, 1949-1966 պեղումների արդյունքները, Եր., 1969, էջ 70, նկ. 68, տախտ. XX:

¹⁶ Мнацаканян О. Раскопки на осушенной территории озера Севан, СА, XXIII, 1955, стр. 187, рис. 5/1.

¹⁷ Դևեջյան Ս., Հնագիտական հետազոտություններ Տաշիր-Չորագետում, Եր., 2001, էջ 35, աղ. XVI/1:

¹⁸ Թումանյան Բ., նշվ. աշխ., էջ 52:

¹⁹ Մարդարյան Ս., Նախնադարյան հասարակությունը Հայաստանում, էջ 189, աղ. LII/1:

²⁰ Խանգաղյան Է., Հայկական լեռնաշխարհի մշակույթը..., էջ 68, նկ. 19: Խանգաղյան Է., Գառնի IV, 1949-1966 պեղումների արդյունքները, էջ 69-70, նկ. 68, աղ. XX; Badalyan R., Avetisyan P., Bronze and Early Iron Age Archaeological Sites in Armenia I Mt. Aragats and dits Surrounding Region, BAR International Series 1697, 2007, 140, 143, pl. VI/4,5,7,8

²¹ Петросян Л. Древнейшие подставки..., էջ 77 :

²² Նույնը:

²² Еганян Л. Памятник раннебронзового периода Мец Сепасар в контексте индо – европейских верований и ритуалов, Труды Маргианской археологической экспедиции, Институт этнологии и антропологии им. Миклухо – Маклая РАН, т. 4. М., 2012, стр. 272.

մաժամանակյա հուշարձաններից Նորաբացում օջախ է ծառայել հատակի մեջ դրված անոթի վերին մասը²³: Հառիճում օջախի համար օգտագործվել է ձվածիր, առանց նստուկի գավաթ²⁴: Անոթանման օջախներ հայտնաբերվել են Ամիրանիս-Գորայից, Քյուլ-թեփեից, Բաբա-Դերվիշից²⁵: Կան նաև հատակին անցք ունեցող կավից օջախներ: Անցք ունի Հառիճից գտնված շրջանաձև օջախը²⁶: Խիզանաանթ գորայի թիվ 16 կառույցում ևս բացվել է օջախ, որի հատակին 3-4սմ տրամագծով բացվածք է արված²⁷:

Միսակարգի հետ կապված իրերի ձևի և զարդանախշի մեջ ամփոփված է նախնական հավատալիքներում ձևավորված պաշտամունքային իմաստը, և քննարկվող իրերի շրջանաձև լինելը, նստուկին բացվածք ունենալը, կրակի հետ կապված գործառույթը պայմանավորված են շրջանի և կրակի ծիսական բովանդակությամբ:

Հնդեվրոպական հնագույն՝ հին հնդկական, հունական, հռոմեական սովորույթներում տարբերակվում է երկրային կրակի երկու տեսակ՝ շրջանաձև, ներքին, կանացի՝ կրակի աստվածուհիներ Վեստայի և Հեստիայի ու տան օջախի, նաև քառանկյուն՝ կապված արական սկզբի ու երկնքի հետ²⁸: Կրակի այսպիսի տարբերակումը փաստված է նաև հնագիտական նյութով: Ի թիվս համաժամանակյա բազմաթիվ հնավայրերի՝ Մեծ Մեպասարում ևս բացվել են ինչպես շրջանաձև, այնպես էլ ուղղանկյուն օջախներ, որոնք հավանաբար նման տարբերակման դրսևորումներ են: Հարավային Տաջիկստանում մ. թ. ա. XIII-IX դարերով թվագրվող դամբարանադաշտում բացված կանանց թաղումների մոտ կրակի գոհասեղանները շրջանաձև են, իսկ տղամարդկանցը՝ ուղղանկյան²⁹: Նման տարբերակման հիմքը նեոլիթում է, երբ երկնքի աստվածուհու խորհրդանիշը շրջանն էր³⁰: Շրջանն ամբողջության, անսահմանության, ավարտվածության, կատարելության հատուկ հմայական ուժի խորհրդանիշ է: Չունենալով սկիզբ և վերջ՝ շրջանն անվերջանալի է: Այն սահմանազատում է ներսի և դրսի աշխարհները: Շրջանն աստվածության երկրպագության խորհրդանիշ էր և, ըստ այդմ էլ, ծիսական արարողության տարածքը սրբազան էր դառնում՝ շրջանի մեջ առնելով: Դրսի և ներսի աշխարհների բաժանարար և սրբազան տարածք լինելու շրջանին հատկացված պաշտամունքային դերից է բխում նաև շրջանի պահպանակ և չարխափան լինելը:

²³ Арешян Г. Хорабац – новый памятник эпохи бронзы. – Археологические открытия 1979 года, М., 1980, стр. 423.

²⁴ Хачатрян Т. Древняя культура Ширака, Ер., 1975, стр. 72.

²⁵ Գևորգի Ա., Շենգավիթյան մշակույթի օջախները և դրանց համալիրները, ՊԲՀ, թիվ 1, 2004թ. էջ 207:

²⁶ Хачатрян Т. Աշխ., էջ 72, նկ. 32:

²⁷ Шаншашвили Н. Աշխ., էջ 60:

²⁸ Иванов В. Топоров В. Индоевропейская мифология, Мифы народов мира, Эн – энциклопедия, т. 1, М., 1991, стр. 531.

²⁹ Голан А. Миф и символ, М., 1992, стр. 32.

³⁰ Նոյնը:

Շրջանը միջոց էր չար ոգիների դեմ³¹: Շրջանով պտտվելը, որպես մոգական գործողություն, տարածքի անցնելը որպես թագավորի պարտադիր գործառույթ, վկայված են տարածությամբ և ժամանակով իրարից հեռու տարբեր սովորույթներում³²: Շուրջպարերում, թոնիրի, զոհասեղանի, եկեղեցու, ծննդկանի շուրջ կատարվող ծիսական պտույտներում արտահայտված է շրջանի մաքրագործող գործառույթը:

Օջախներն աստվածային էին. «*Աստվածները օջախ դրեցին...: Նրա վրա նստում են աստվածությունները...*»³³: Խեթական ծիսակարգում օջախին նաև զոհեր էին մատուցում. «*տնկում են շիվը և ասում. Բնչպես որ այս շիվն է արմատներ գցում և դեպի վեր նոր ճյուղեր տալիս, թող թագավորը և թագուհին ևս դեպի ներքև արմատներ տան և դեպի վեր՝ ճյուղեր...*» տնկում են *Gis. eya* և ասում «*Բնչպես որ eya կանգնած է մշտադալար և չեն թափվում նրա տերևները, թող թագավորը թագուհու հետ մշտադալար լինի...*»³⁴:

Վերածնության, մաքրագործող ուժի խորհրդանիշ օջախի (թոնիրի) պաշտամունքն արտացոլված է ընտանիքի հարատևմանը՝ ամուսնությունը նվիրված հայոց ծեսերում: Աղջիկը հայրական տնից հեռանալուց առաջ, շատ դեպքերում փեսան ևս, համբուրում էին օջախի կամ թոնիրի շուրջը³⁵: Նորահարսը հայրական տուն այցելելուց առաջ համբուրում էր օջախը³⁶: Որդու հարսանիքի ժամանակ, հարսի և փեսայի ժամանումից առաջ մայրը տախտակի վրա հաց էր դնում և ավսեի մեջ կրակ, որի վրա խունկ էր լցնում, նախ պտտեցնում թոնրի շուրջը, այնուհետև տան չորս անկյունը, ապա տանից դուրս գալով, բակում պտտվում հարսի և փեսայի շուրջը: Ներս մտնելով տուն՝ հարսը երեք անգամ պտտվում էր թոնրի շուրջը³⁷: Անշարժ օջախի՝ թոնիրի հետ նաև շարժական օջախն է՝ կրակը ավսեի մեջ: Հայոց հարսանեկան ծեսում փեսան թագավոր էր, հարսը՝ թագուհի³⁸, իսկ թոնիրը՝ եկեղեցի³⁹: Հարսանեկան ծեսի բերված դրվագները զուգադիր են խեթական ծիսակարգին, երբ օջախին զոհաբերություն մատուցելով թագավորն ու թագուհին տնկում էին ոստը, որ «...դեպի ներքև արմատներ տան և դեպի վեր՝ ճյուղեր»:

Վերածնության ծեսերի հետ կապված զոհաբերությունն ուղեկցվում էր հեղումով՝ հողին կամ զոհասեղանին ըմպելիք շաղ տալով, զոհին կիզելիս կամ խնջույքից հետո մի քանի կաթիլ կաթեցնելով: Հույները զոհաբերության և հեղման համար օգտագործում էին հատուկ զոհասեղան՝ էսխար, զոհաբերված կենդանու արյան հոսքի համար արված անցքով⁴⁰: Բնության վերածնությանն է նվիրված

³¹ Մովսիսյան Ս., Հարք (Մշո բուլանըխ), Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն, հ. 3, Եր., 1972, էջ 41, 59:

³² Аргзунба В. Ритуалы и мифы Древней Анатолии, М., 1982, стр. 22.

³³ Шаншашвили Н. Աշվ. աշխ., էջ 59:

³⁴ Նույնը:

³⁵ Լիսիցյան Ստ., Չանգեզուրի հայերը, Եր., 1969, էջ 196:

³⁶ Արեղյան Մ., Երկեր, հ Է, Եր., 1975, էջ 61:

³⁷ Նույն տեղում, էջ 60:

³⁸ Լիսիցյան Ստ., Աշվ. աշխ., էջ 192:

³⁹ Արեղյան Մ., Աշվ. աշխ., էջ 61:

⁴⁰ Кастанаян Е. Обряд тризны в боспорских курганах, СА XIV, 1950, стр. 124.

վաղբրոնզիդարյան Մեծ Մեպասարում փաստված գայլերի գոհաբերությունը⁴¹: Օեսի բովանդակությանը համահունչ է քննարկվող իրերից մեկի մեջ արված վերադիր օձագալարը (տախտակ I, նկ. 7): Բնության զարթոնքին նվիրված տոնի բաղադրիչներից մեկի՝ ծիսական հեղման արձագանքները պահպանվել են հայոց սովորություններում: Քեսապում գարնանամուտին նվիրված Բարեկենդանի տոնի վերջին գիշերը տղամարդիկ գավաթներում մնացած օղին լցնում էին կրակին⁴²:

Անտթի օգտագործումը որպես օջախ և անտթի ձև ունեցող, բաց նստուկով տարբերակների ծիսական գործառույթը համահունչ է հնդեվրոպական նախնական հավատալիքներում օջախի մասին պատկերացումներին, և ըստ այդմ էլ ստեղծվել է համապատասխան բառիմաստը: Հնդեվրոպական նախալեզվում ծիսական օջախ և գոհարան իմաստն արտահայտվում է նույն բառով՝ *Has⁴³, որով էլ պայմանավորված է քննարկվող իրերի գործառույթը:

Շրջանաձև օջախների, տակդիրների ձևերի գործառույթի, ինչպես նաև կրակի և շրջանի հետ կապված հավատալիքների ու ծեսերի հետ քննարկվող իրերի համադրումները բերում են այն համոզման, որ իրերը շարժական օջախ-գոհարաններ են: Ըստ հետազոտողների՝ շարժական օջախները միայնակ ճամփորդների ուղեկիցն են եղել⁴⁴ և օգտագործվել են բնակավայրերից հեռու ծեսեր կատարելիս⁴⁵: Մեծ Մեպասարում նշված գտածոները հայտնաբերվել են պաշտամունքային կառույցներից դուրս: Շարժական օջախ-գոհարանները հավանաբար օգտագործվել են նաև տանը կատարվող պաշտամունքի ժամանակ, որի հեռավոր արձագանքը սենյակի մի անկյունում՝ սրբանկարների դեմ, մոմեր վառելու և աղոթելու մեր օրեր հասած սովորույթն է:

Սյսպիսով, անտթի ձև ունեցող, նստուկի շրջանաձև բացվածքով կամ առանց նստուկի իրերը նույն մշակույթի տիրույթում ձևավորված պաշտամունքային օջախների տարբերակներ են՝ շարժական օջախ-գոհարաններ, որոնց գործառույթը եղել է կրակին դնելով որոշակի ծեսեր իրականացնելը, գոհաբերություն և հեղում կատարելը, անուշահոտություն ծխելը:

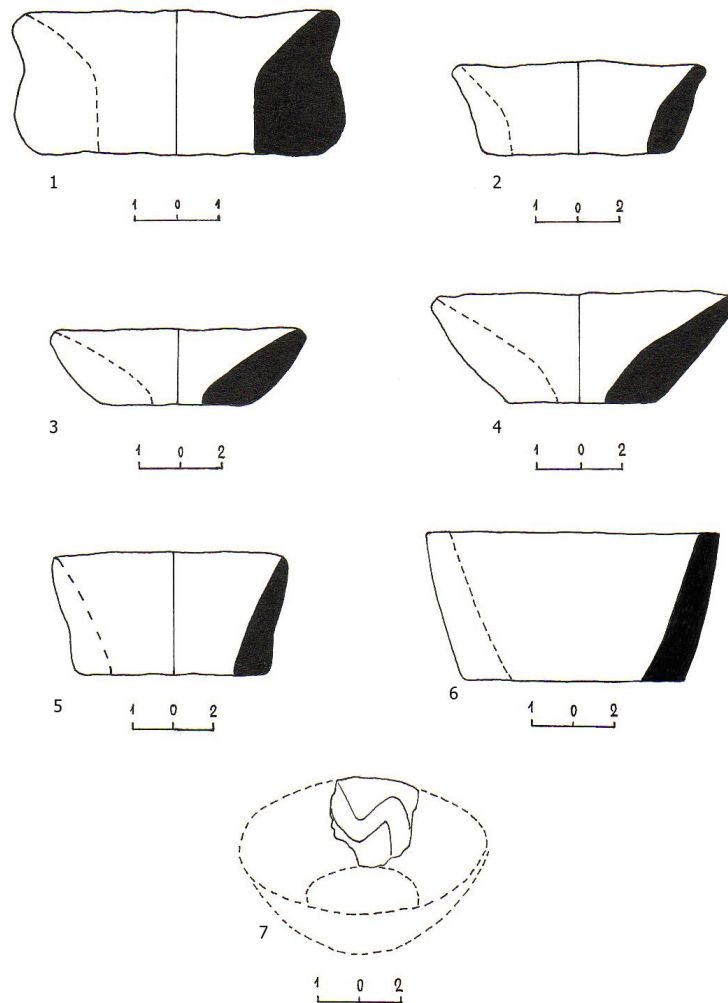
⁴¹ Еганян А. 2012, էջ 290:

⁴² Խառատյան - Առաքելյան Հ., Հայ ժողովրդական տոները, Եր., 2005, էջ 95:

⁴³ Гамкрелидзе Т. Иванов Вяч. Индоевропейский язык и индоевропейцы, Тбилиси, 1984, стр. 808, 884.

⁴⁴ Кушнарера К., Чубинишвили Т. Древние культуры Южного Кавказа, Л., 1970, стр. 166.

⁴⁵ Кушнарера К., Чубинишвили Т. նշվ. աշխ., էջ 166; Хачатрян Т. նշվ. աշխ., էջ 72:

ОЧАГИ-ЖЕРТВЕННИКИ ИЗ МЕЦ СЕПАСАРА

___ *Резюме* ___

___ *Л. Еганян* ___

В статье рассматриваются глиняные чашеобразные с круглым отверстием на доньшке предметы, фрагменты которых обнаружены вместе с ритуальной и повседневной керамикой, типичной для Куро-Араксской культуры, и датируемые XXVIII-XXVI вв. до н.э.

Сопоставление рассматриваемых предметов с очагами и очажными подставками, с хеттскими письменными источниками, этнографическими и фольклорными материалами, приводит к выводу, что они служили передвижными очагами-жертвенниками.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

*Եզանյան Լարիսա Գրիշայի- պ. գ. թ., ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական
 հետազոտությունների կենտրոնի անաջատար գիտաշխատող,
 Email: smuseum@web.am.*